

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΕΤΑΡΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

- A1. α. 1. Σωστό
2. Λάθος**

β. αὐτοῖς: τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι, τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας, τὰ περὶ τὰς ὀργάς τούτων: τὰς ἐνεργείας

- B1.** Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι οι λόγοι και η ποιότητα του εθισμού καθορίζουν την επίκτητη ιδιότητα είτε πρόκειται για αρετή είτε για κάποια τέχνη. Συγκεκριμένα, για τον Αριστοτέλη η αρετή δεν είναι αφηρημένα μία στατική ενδοψυχική κατάσταση, αλλά συγκεκριμένη και συνειδητή επιλογή τρόπου ζωής που εκδηλώνεται έμπρακτα. Αποτελεί προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία και ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. **«Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»** Ο Αριστοτέλης εννοεί μάλλον μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της. Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης **«γένεσις – φθορά»**. Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

μια **φυσική διαδικασία μονόδρομη**: γένεση → αύξηση → τελείωση → παρακμή → φθορά (αποδίδεται έργο στον Αριστοτέλη με τίτλο *Περί Γενέσεως και Φθοράς*). Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται.

«ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες.»

Τέχνη είναι το σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση: κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη.

Με τη χρήση αναλογικής απόδειξης συνεχίζει ο Αριστοτέλης, για να δείξει ότι ισχύει στις αρετές το ίδιο που συμβαίνει και στις τεχνικές εργασίες. Χρησιμοποιεί τα ίδια παραδείγματα, που χρησιμοποίησε και στην προηγούμενη ενότητα, αυτά του οικοδόμου και του κιθαριστή γενικεύοντας (οἱ λοιποὶ πάντες), για λόγους μάλλον συντομίας. Διευκρινίζει με αυτά ότι η απόκτηση μιας δεξιότητας προϋποθέτει την εξάσκηση του ανθρώπου στο περιεχόμενο της δεξιότητας που επιθυμεί να αποκτήσει. Έτσι, αν κάποιος αποφάσισε να γίνει οικοδόμος, η άσκησή του δεν μπορεί παρά να είναι στην οικοδομική τέχνη. Το ίδιο και εκείνος που θέλει να γίνει κιθαριστής, θα ασκηθεί στο παίξιμο της κιθάρας. Όμως, απλώς η οποιαδήποτε εξάσκηση για την απόκτηση μιας δεξιότητας δεν οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα, **αλλά η ποιότητα της εξασκήσεως**,

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

που προηγείται, καθορίζει την ποιότητα της αποκτημένης δεξιότητας. Σε αυτό ακριβώς αναφέρεται η συνέχιση του παραδείγματος από τον Αριστοτέλη.

«ἔκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν ... ἔκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί

Στην προηγούμενη ενότητα ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας τα παραδείγματα των οικοδόμων και των κιθαριστών είχε υποστηρίξει ότι οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τον εθισμό. Σ' αυτή την ενότητα χρησιμοποιώντας τα ίδια παραδείγματα προσθέτει ένα νέο στοιχείο – επιχείρημα: τη σημασία της καλής («εὔ») και της κακής («κακῶς») άσκησης στην ποιότητα της αποκτημένης επίκτητης ιδιότητας. Δεν αρκεί, λοιπόν, απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Αυτό το βλέπουμε και στις τέχνες, αλλά και στις ηθικές αρετές. Θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν απλώς οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο, και καλοί κιθαριστές, όχι αν απλώς παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. Με τη χρήση του «επαγωγικού παραδείγματος» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Έτσι φαίνεται να αποδέχεται ότι η ποιότητα άσκησης και η ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας συνδέονται με σχέση αιτίου αποτελέσματος. Με τη σκέψη αυτή ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ηθική αρετή προϋποθέτει τον εθισμό και η ποιότητα της ηθικής αρετής είναι ανάλογη της ποιότητας του εθισμού. Θα γίνουμε λοιπόν ηθικά ενάρετοι, μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρετες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής.

«Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, ... ἀγαθοὶ ἢ κακοί. » Ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι για την καλλιέργεια της ηθικής αρετής απαραίτητη κρίνεται η συμβολή του διδάσκοντος και της διδασκαλίας, της

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

εκπαίδευσης γενικότερα, γιατί η ηθική ποιότητα του κάθε ανθρώπου προκύπτει όχι απλώς από την άσκηση, αλλά από την ποιότητα της άσκησης που έχει προηγηθεί. Ο δάσκαλος θα δώσει τον προσανατολισμό του ορθού εθισμού διδάσκοντας τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής τους και εκπαιδύοντας στην ορθή άσκηση. Ο δάσκαλος είναι αυτός που παρακολουθεί και καθοδηγεί τους ανθρώπους στον σωστό εθισμό. Το ίδιο απαραίτητος είναι ο δάσκαλος και στις τέχνες, διότι αυτός θα διδάξει τον ασκούμενο σε μια τέχνη τους κανόνες της και τον σωστό τρόπο εφαρμογής τους. Αυτός ακριβώς είναι και ο ρόλος του νομοθέτη στην πόλη: αποτελεί τον δάσκαλο των πολιτών, ο οποίος χρησιμοποιώντας τα σωστά μέσα, δηλαδή τους σωστούς νόμους, θα διδάξει τους πολίτες τι είναι δίκαιο και τι άδικο, θα ορίσει τους κανόνες της δίκαιης και ηθικής συμπεριφοράς μέσα στην πόλη και θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση των ηθικών αρετών και, άρα, στην ευδαιμονία. Άλλωστε, αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι ο νόμος δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία των παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί διά βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Αυτή είναι και η θέση του Αριστοτέλη: ὁ νομοθέτης οὐκ ἔῃ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει (Ἠθικὰ Μεγάλα, 1.9.9.2-3, 1187a14-15). Με αυτό τον τρόπο ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα στην κοινωνία. Επομένως, καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αφού στην αντίθετη περίπτωση ο ρόλος του δασκάλου θα ήταν μάταιος. Αντίθετα, οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τη σωστή άσκηση, με τη διαρκή επανάληψη ηθικών πράξεων.

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

B2. Τόσο στο δοθέν παράλληλο κείμενο από ομιλία του καθηγητή Μιχάλη Σταθόπουλου, όσο και στο απόσπασμα «Οὔτω δὴ ... ἄδικοι» από το κείμενο αναφοράς γίνεται λόγο για τη δικαιοσύνη ως κοινωνική αρετή. Συγκεκριμένα, ο Μ. Σταθόπουλος τονίζει τη σημασία της δικαιοσύνης στις καθημερινές συναναστροφές και δεν την περιορίζει στον χώρο μόνο των δικαστηρίων. Τη συσχετίζει με την κατανόηση, τη στήριξη του συνανθρώπου μας και την αλληλεγγύη. Η δίκαιη συμπεριφορά αφορά όλες τις σχέσεις των ανθρώπων, ατομικές και συλλογικές. Εδώ έγκειται άλλωστε και η τεράστια αξία της. Ομοίως, ο Αριστοτέλης αναφέρεται στη δικαιοσύνη ως μία ηθική αρετή που επιλέγεται στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων των ανθρώπων, στα ἐν τοῖς συναλλάγμασι. Με τα συναλλάγματα εννοούνται όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Στα Ἠθικὰ Νικομάχεια 1133b17-18 αναφέρεται: οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγῆ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας [: γιατί αν δεν υπήρχε ανταλλαγή, δεν θα υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων· ούτε ανταλλαγή θα υπήρχε, αν δεν υπήρχε ισότητα· ούτε ισότητα, αν όλα τα αγαθά δεν μπορούσαν να μετρηθούν με ένα κοινό μέτρο –μετάφραση Δ. Λυπουρλής]. Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του, με την επανάληψη των οποίων διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο Αριστοτέλης δίνει κοινωνικό χαρακτήρα στην αρετή της δικαιοσύνης. Αυτό προκύπτει απ' το ότι η δικαιοσύνη σχετίζεται με τις καθημερινές δραστηριότητες του ανθρώπου, αντανακλά στον κοινωνικό περίγυρο και ρυθμίζει τις διαπροσωπικές σχέσεις. Η κοινωνία είναι άλλωστε αυτή που θα κρίνει και θα αξιολογήσει ποια πράξη ή ποιος άνθρωπος είναι δίκαιος. Καταληκτικά, διαπιστώνουμε ότι και στα δύο κείμενα προβάλλεται η δικαιοσύνη ως κατεξοχήν κοινωνική αρετή, η οποία μπορεί να επιλέγεται και να εκδηλώνεται έμπρακτα σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις.

B3. 1. Λάθος, 2. Λάθος, 3. Σωστό, 4. Σωστό, 5. Λάθος.

B4. ρυπογόνος : γίνεται
ανάθεση : νομοθέται
ένδεια : δεῖ
ξέφρενος : σώφρονες
διάστρεμμα : αναστρέφεισθαι

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Επομένως, ποιος θα τολμούσε υπό αυτές τις συνθήκες να επιχειρήσει μια τέτοια ενέργεια; Μου φαίνεται μάλιστα ότι είναι φοβερό εσείς, στους οποίους από την πόλη έχει επιβληθεί διαχρονικά να φροντίζετε για τα ιερά ελαιόδεντρα, ούτε να μου έχετε επιβάλει πρόστιμο ποτέ ως τώρα με την ιδέα ότι εργάστηκα παράνομα, ούτε να με έχετε παραπέμψει στο δικαστήριο με την ιδέα ότι εξαφάνισα (κάποια), ενώ αυτός ο οποίος ούτε τυχαίνει να καλλιεργεί κοντά, ούτε έχει οριστεί υπεύθυνος, ούτε έχει ηλικία ώστε να γνωρίζει σχετικά με τέτοια ζητήματα, να με καταγγέλλει επειδή απομάκρυνα από την περιοχή ιερό ελαιόδεντρο.

Γ2. Ο ομιλητής του λόγου του Λυσία «Περὶ τοῦ Σηκοῦ Ἄπολογία» υπερασπίζεται τον εαυτό του από την κατηγορία ότι έκοψε ιερό ελαιόδεντρο. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι αν ήθελε να παρανομήσει θα ενεργούσε την περίοδο των τριάκοντα που οι πιθανότητες να τιμωρηθεί ήταν μηδαμινές και όχι την περίοδο της δημοκρατίας (ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ τότε μᾶλλον ἐξῆν ἀδικεῖν ἢ νυνί.) Επιπλέον, υποστηρίζει ότι θα ήταν ανόητος αν επιχειρούσε να απομακρύνει ιερό ελαιόδεντρο από περιοχή όπου δεν υπήρχε ούτε ένα δέντρο παρά μόνο ένα ιερό ελαιόδεντρο, όπως ισχυρίζεται ο κατηγορος (εἰ μὴ πάντων ... ἦν). Επιπλέον, το χωράφι περιβάλλεται περιμετρικά από δρόμο (κυκλόθεν ... περιέχει), γύρω υπάρχουν κάτοικοι (ἀμφοτέρωθεν ... περιοικοῦσιν) και η περιοχή είναι αφύλακτη και ορατή από παντού (ἄερκτον ... ἐστιν;). Συνεπώς, κανείς δεν θα τολμούσε να προβεί υπό αυτές τις συνθήκες σε μια τέτοια παράνομη πράξη. Εξάλλου, αυτοί που έχουν επιφορτιστεί με την ευθύνη για τα ιερά ελαιόδεντρα δεν του έχουν επιβάλει ποτέ πρόστιμο ούτε τον έχουν παραπέμψει σε δικαστήριο για τέτοιο αδίκημα.

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

Γ3. α. τοῦτον → τούτους

ὄς → οἷ

γεωργῶν → γεωργοῦντες

τυγχάνει → τυγχάνουσι

ἐπιμελητῆς → ἐπιμεληταί

ἡρημένος → ἡρημένοι

Γ3. β. διαβλήθητι

ἀφανιεῖν

φαίη

περιῶκουν

Γ4. α. οὔσης: γενική απόλυτη, χρονική μετοχή, ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο παρανομεῖν

ἀδικεῖν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα ἐξῆν

ἐμαυτῶ: δοτική αντικειμενική στο κακονούστατος, ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός.

ἐλαῶν: αντικείμενο στο ἐπιμελεῖσθαι

ὡς ἀφανίσαντα: αιτιολογική μετοχή, υποκειμενικής αιτιολογίας, ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταστήσαι», συνημμένη στο με.

ἐπιμελητῆς: κατηγορούμενο στο ὄς, μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «ἡρημένος».

Γ4. β. Υπόθεση: εἰ μὴ ... ἦν (εἰ + οριστική ιστορικού χρόνου)

Απόδοση: ἄν ἐπεχείρησα (δυνητική οριστική)

Εἶδος: αντίθετο του πραγματικού.

Μετατροπή στο προσδοκώμενο

Υπόθεση: ἄν + υποτακτική (ἄν μὴ ᾿)

Απόδοση: οριστική Μέλλοντα (ἐπιχειρήσω)

Πῶς δ' ἄν, μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῶ κακονούστατος ᾿, ὑμῶν οὔτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου την μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχειρήσω του χωρίου.

Κελάφας

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΑΙΣΧΥΛΟΥ 16 - ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ - ΤΗΛ. 210 5710710